

XORIJIY TIL TA'LIMIDA STRESSNI KAMAYTIRISH VA O'QUV FAOLLIGINI OSHIRISHDA ZAMONAVIY RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING ROLI

Urantaeva Nasiba Baxtiyarovna

RANCH texnologiya universiteti

“Jahon tillari” kafedrası

Xorazm, Urganch

Telefon: +998905585444

Annotatsiya

Ushbu maqolada xorijiy til ta'limida talabalar duch keladigan stress, xavotir va psixologik to'siqlarni kamaytirishda zamonaviy raqamli texnologiyalarning o'rni tahlil qilinadi. Til o'rganish jarayonida stress ko'pincha nutqiy xatolardan qo'rqish, o'z fikrini erkin ifoda eta olmaslik, baholanish xavfi va kommunikativ vaziyatlarda ishonchsizlik bilan bog'liq bo'ladi. Raqamli platformalar, interaktiv ilovalar, sun'iy intellekt vositalari, onlayn testlar, virtual muloqot muhitlari va multimedia materiallari o'quvchilarga qulay, moslashuvchan va qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratadi. Bunday texnologiyalar individual yondashuvni kuchaytirib, o'quvchilarning mustaqil ishlash, o'zini baholash va til ko'nikmalarini bosqichma-bosqich rivojlantirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Shuningdek, raqamli vositalar dars jarayonini qiziqarli, interaktiv va motivatsion shaklda tashkil etishga yordam beradi. Natijada o'quvchilarning faolligi, o'ziga bo'lgan ishonchi va xorijiy tilni o'rganishga bo'lgan qiziqishi ortadi.

Kalit so'zlar: xorijiy til ta'limi, stress, xavotir, raqamli texnologiyalar, o'quv faolligi, interaktiv ta'lim, sun'iy intellekt, motivatsiya, kommunikativ kompetensiya, multimedia vositalari.

Kirish

Bugungi globallashuv davrida xorijiy tillarni o'rganish nafaqat ta'lim tizimining muhim yo'nalishi, balki shaxsning kasbiy, madaniy va kommunikativ rivojlanishida ham asosiy omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ingliz tili xalqaro muloqot, ilm-fan, texnologiya, biznes va madaniyat sohalarida keng qo'llanilayotgani sababli uni samarali o'rgatish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Til o'rganish jarayoni murakkab psixologik, kognitiv va ijtimoiy omillar bilan bog'liq bo'lib, o'quvchining motivatsiyasi va hissiy holati ta'lim natijalariga bevosita ta'sir ko'rsatadi (Brown, 2007).

Shu bilan birga, xorijiy tilni o'rganish jarayoni ko'plab o'quvchilar uchun ma'lum darajada psixologik qiyinchiliklar bilan bog'liq bo'ladi. Nutqiy xatolardan qo'rqish, talaffuzdagi kamchiliklardan uyalish, auditoriya oldida gapirishdagi tortinchoqlik, o'qituvchi yoki guruhdoshlar tomonidan baholanish xavfi o'quvchilarda stress va xavotirni kuchaytirishi mumkin. Krashen (1982) ta'kidlaganidek, yuqori darajadagi xavotir va psixologik bosim til o'zlashtirish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi, chunki bunday holatda o'quvchi yangi til materialini erkin qabul qila olmaydi.

Zamonaviy ta'lim jarayonida raqamli texnologiyalar ana shunday muammolarni yumshatish va o'quvchilarning faolligini oshirishda samarali vosita sifatida qaralmoqda. Onlayn platformalar, mobil ilovalar, virtual sinflar, interaktiv testlar, video va audio materiallar, sun'iy intellekt asosidagi dasturlar o'quvchiga mustaqil, qulay va moslashuvchan ta'lim muhitini yaratadi. Raqamli texnologiyalar til ta'limida individual yondashuvni kuchaytirib, o'quvchining mustaqil ishlash imkoniyatlarini kengaytiradi (Chapelle, 2001).

Asosiy qism

Xorijiy til o'rganishda stress va xavotir omillari

Xorijiy til ta'limida stress ko'pincha o'quvchining o'z bilimiga ishonchsizligi bilan bog'liq bo'ladi. O'quvchi yangi til birliklarini to'g'ri qo'llay olmaslikdan, grammatik

xatolarga yo‘l qo‘yishdan yoki talaffuzi noto‘g‘ri chiqishidan xavotirlanadi. Ayniqsa, og‘zaki nutq mashg‘ulotlarida bunday holat kuchliroq namoyon bo‘ladi. Harmer (2007) fikricha, til darslarida o‘quvchining faol ishtiroki uning o‘ziga bo‘lgan ishonchi va o‘qituvchi tomonidan yaratilgan ijobiy muhit bilan chambarchas bog‘liq.

Stressning yana bir sababi baholanish qo‘rqovidir. Ayrim o‘quvchilar xato qilsa, o‘qituvchi yoki guruhdoshlari tomonidan tanqid qilinishidan cho‘chiydi. Bu esa ularning darsdagi faolligini pasaytiradi. Natijada ular savollarga javob berishdan, munozarada qatnashishdan yoki mustaqil fikr bildirishdan o‘zlarini tiyadilar. Dörnyei (2001) ta’kidlaganidek, motivatsion muhit va rag‘batlantirish xorijiy til o‘rganishda o‘quvchining faolligini oshiruvchi muhim omillardan biridir.

Bundan tashqari, an’anaviy ta’lim jarayonida barcha o‘quvchilarga bir xil yondashuv qo‘llanilishi ham stressni kuchaytirishi mumkin. Chunki har bir o‘quvchining bilim darajasi, o‘rganish tezligi, qiziqishi va psixologik xususiyatlari turlicha bo‘ladi. Ellis (2008) fikricha, ikkinchi tilni o‘zlashtirish jarayoni individual farqlar, o‘rganish strategiyalari va ta’lim sharoitlari bilan bevosita bog‘liq.

Raqamli texnologiyalarning ta’lim jarayonidagi imkoniyatlari

Zamonaviy raqamli texnologiyalar xorijiy til ta’limida o‘quvchilarga keng imkoniyatlar yaratadi. Avvalo, ular ta’lim jarayonini individuallashtirishga yordam beradi. Masalan, onlayn platformalar va mobil ilovalar orqali o‘quvchi o‘z darajasiga mos topshiriqlarni bajarishi, xatolarini ko‘rishi va kerakli mavzuni qayta takrorlashi mumkin. Chapelle (2001) kompyuter texnologiyalarining til o‘rganishda o‘quvchiga mustaqil mashq qilish va tezkor fikr-mulohaza olish imkonini berishini alohida ta’kidlaydi.

Multimedia vositalari ham til o‘rganishda muhim ahamiyatga ega. Video, audio, animatsiya, rasm, interaktiv mashqlar va elektron taqdimotlar darsni yanada tushunarli va qiziqarli qiladi. Mayer (2009) multimedia ta’lim nazariyasida ta’kidlaganidek,

ma'lumotning matn, rasm, audio va vizual shakllarda berilishi o'quvchining tushunish va eslab qolish jarayonini kuchaytiradi.

Shuningdek, sun'iy intellekt asosidagi dasturlar ham xorijiy til ta'limida keng qo'llanilmoqda. Bunday vositalar o'quvchilarga matn yozish, talaffuzni tekshirish, tarjima qilish, grammatika xatolarini aniqlash va muloqot mashqlarini bajarishda yordam beradi. Raqamli vositalar o'quvchiga tezkor tahlil va qayta aloqa taqdim etgani sababli o'quv jarayonining samaradorligini oshiradi (Warschauer, 2003).

Raqamli texnologiyalar orqali stressni kamaytirish

Raqamli texnologiyalarning eng muhim afzalliklaridan biri shundaki, ular o'quvchi uchun xavfsiz va qulay ta'lim muhitini yaratadi. Masalan, o'quvchi mobil ilova yoki onlayn platformada mashq bajarayotganda boshqalar oldida xato qilishdan qo'rqmaydi. U topshiriqni bir necha marta takrorlashi, javoblarini tahlil qilishi va asta-sekin o'ziga bo'lgan ishonchini oshirishi mumkin. Brown (2007) fikricha, til o'rganishda hissiy omillar, xususan, o'ziga ishonch, xavotir va motivatsiya muhim ahamiyatga ega.

Virtual muloqot muhiti ham stressni kamaytirishda muhim rol o'ynaydi. O'quvchilar onlayn suhbatlar, forumlar, chatlar yoki video muloqotlar orqali xorijiy tilda fikr almashish imkoniga ega bo'ladilar. Bunday muhit an'anaviy auditoriyaga nisbatan kamroq bosim yaratishi mumkin. Warschauer (2003) raqamli kommunikatsiya vositalari til o'rganishda ijtimoiy ishtirok va muloqot imkoniyatlarini kengaytirishini qayd etadi.

Gamifikatsiya, ya'ni o'yin elementlaridan foydalanish ham stressni kamaytiradi. Ball to'plash, darajadan darajaga o'tish, rag'batlantiruvchi belgilar olish, musobaqalashish kabi elementlar o'quvchini darsga qiziqtiradi. Bunda o'quvchi topshiriqni majburiyat sifatida emas, balki qiziqarli faoliyat sifatida qabul qiladi. Dörnyei (2001) motivatsion strategiyalar o'quvchilarda darsga nisbatan ijobiy munosabat shakllantirishini ta'kidlaydi.

O'quv faolligini oshirishda raqamli vositalarning roli

O‘quv faolligi xorijiy til ta’limining asosiy ko‘rsatkichlaridan biridir. Faol o‘quvchi dars jarayonida savollarga javob beradi, yangi so‘zlarni qo‘llaydi, juftlik yoki guruh ishlarida qatnashadi, mustaqil izlanadi va o‘z fikrini bildirishga harakat qiladi. Richards va Rodgers (2014) kommunikativ yondashuvda o‘quvchining real muloqotga jalb qilinishi til o‘rganishning muhim sharti ekanligini ta’kidlaydilar.

Masalan, interaktiv platformalar yordamida o‘qituvchi testlar, viktorinalar, muhokamalar va topshiriqlarni qiziqarli shaklda tashkil etishi mumkin. Bu o‘quvchilarning darsga jalb etilishini kuchaytiradi. Ayniqsa, real vaqt rejimida bajariladigan topshiriqlar o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. Kukulska-Hulme (2009) mobil ta’lim vositalari til o‘rganish jarayonini vaqt va joy bilan cheklanmagan holda tashkil etish imkonini berishini ta’kidlaydi.

Raqamli vositalar hamkorlikda ishlash imkoniyatini ham kengaytiradi. Google Docs, Padlet, Jamboard, Moodle, Quizizz, Kahoot kabi vositalar orqali o‘quvchilar guruh bo‘lib matn yozishlari, fikr almashishlari, loyihalar tayyorlashlari va bir-birining ishiga munosabat bildirishlari mumkin. Bu esa kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish bilan birga, o‘quvchilarning ijtimoiy faolligini ham oshiradi. Warschauer (2003) texnologiyalarning ta’limda ijtimoiy hamkorlik va axborot almashinuvi imkoniyatlarini kengaytirishini qayd etadi.

Bundan tashqari, raqamli texnologiyalar o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini shakllantiradi. O‘quvchi darsdan tashqari vaqtda ham lug‘at yodlashi, tinglab tushunish mashqlarini bajarishi, video darslarni ko‘rishi yoki onlayn testlar orqali bilimni tekshirishi mumkin. Bu jarayon o‘quvchini faqat o‘qituvchiga bog‘liq bo‘lib qolmasdan, o‘z ta’limi uchun mas’uliyatli bo‘lishga o‘rgatadi. Ellis (2008) til o‘zlashtirishda o‘quvchining individual faolligi va mustaqil strategiyalari muhim o‘rin tutishini ta’kidlaydi.

O‘qituvchining roli

Raqamli texnologiyalar qanchalik rivojlangan bo‘lmasin, ularning samaradorligi o‘qituvchining metodik yondashuviga bog‘liq. O‘qituvchi raqamli vositalarni faqat darsni bezash uchun emas, balki aniq pedagogik maqsad asosida qo‘llashi zarur. Harmer (2007) o‘qituvchining darsdagi roli faqat bilim beruvchi emas, balki yo‘naltiruvchi, tashkilotchi va rag‘batlantiruvchi sifatida ham muhim ekanligini ta’kidlaydi.

O‘qituvchi raqamli vositalar yordamida o‘quvchilarda ijobiy psixologik muhit yaratishi lozim. Xatolarni jazolash emas, balki ularni o‘rganish jarayonining tabiiy qismi sifatida tushuntirish muhimdir. Krashen (1982) fikricha, o‘quvchining xavotiri past, motivatsiyasi yuqori bo‘lgan muhit tilni samarali o‘zlashtirishga yordam beradi.

O‘qituvchi raqamli texnologiyalarni an’anaviy metodlar bilan uyg‘unlashtirgan holda qo‘llasa, yanada yaxshi natijaga erishish mumkin. Masalan, darsda grammatik mavzu tushuntirilgach, uni mustahkamlash uchun interaktiv mashq berish, so‘ngra juftlikda muloqot topshirig‘i tashkil etish mumkin. Bunday yondashuv nazariy bilim, amaliy ko‘nikma va kommunikativ faollikni birlashtiradi. Richards va Rodgers (2014) ta’lim metodlarini tanlashda o‘quvchining kommunikativ ehtiyojlari va dars maqsadi asosiy mezon bo‘lishi kerakligini qayd etadilar.

Natija va muhokama

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, zamonaviy raqamli texnologiyalar xorijiy til ta’limida stressni kamaytirish va o‘quv faolligini oshirishda samarali pedagogik vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ular o‘quvchiga mustaqil ishlash, xatolarini tahlil qilish, o‘z bilim darajasini nazorat qilish va qulay muhitda mashq qilish imkonini beradi. Mayer (2009) tomonidan ilgari surilgan multimedia ta’lim nazariyasi ham vizual va audio materiallarning o‘quv jarayonini kuchaytiruvchi ta’sirini ko‘rsatadi.

Raqamli texnologiyalar yordamida o‘quvchilar til o‘rganish jarayonida ko‘proq ishtirok eta boshlaydilar. Interaktiv mashqlar, o‘yinlashtirilgan topshiriqlar, onlayn munozaralar va multimedia materiallari o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini

oshiradi. Ayniqsa, nutqiy faolligi past bo‘lgan o‘quvchilar uchun raqamli vositalar muhim qo‘llab-quvvatlovchi omil bo‘lishi mumkin. Kukulska-Hulme (2009) mobil ta‘lim o‘quvchilarga tilni kundalik hayot bilan bog‘lab o‘rganish imkonini berishini ta‘kidlaydi.

Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni qo‘llashda ayrim muammolar ham mavjud. Masalan, barcha o‘quvchilarda internet yoki texnik qurilmalardan foydalanish imkoniyati bir xil bo‘lmasligi mumkin. Ba‘zi o‘quvchilar raqamli vositalardan faqat ko‘ngilochar maqsadda foydalanishga odatlangan bo‘lishi mumkin. Shu sababli texnologiyalarni ta‘lim jarayoniga kiritishda pedagogik maqsad, metodik izchillik va nazorat muhim ahamiyatga ega (Warschauer, 2003).

Xulosa

Xorijiy til ta‘limida stress va xavotirni kamaytirish, o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishi hamda faolligini oshirish bugungi ta‘lim jarayonining muhim vazifalaridan biridir. Zamonaviy raqamli texnologiyalar bu borada keng imkoniyatlar yaratadi. Ular o‘quvchilarga mustaqil, moslashuvchan, interaktiv va psixologik jihatdan qulay ta‘lim muhitini taqdim etadi.

Onlayn platformalar, mobil ilovalar, multimedia materiallari, sun‘iy intellekt vositalari va virtual muloqot shakllari o‘quvchilarning o‘ziga bo‘lgan ishonchini oshiradi, xato qilishdan qo‘rqish hissini kamaytiradi va ularni faol muloqotga undaydi. Bu fikrlar Brown (2007), Krashen (1982), Dörnyei (2001) va Chapelle (2001) kabi olimlarning til o‘rganishda psixologik omillar, motivatsiya va texnologik yondashuvlar haqidagi qarashlari bilan hamohangdir.

Shunday qilib, xorijiy til ta‘limida raqamli texnologiyalardan oqilona foydalanish stressni kamaytirish, motivatsiyani kuchaytirish, kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish va o‘quv faolligini oshirishning muhim omili hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Brown, H. D. (2007). *Principles of language learning and teaching*. Pearson Education.
2. Chapelle, C. A. (2001). *Computer applications in second language acquisition*. Cambridge University Press.
3. Dörnyei, Z. (2001). *Motivational strategies in the language classroom*. Cambridge University Press.
4. Ellis, R. (2008). *The study of second language acquisition*. Oxford University Press.
5. Harmer, J. (2007). *The practice of English language teaching*. Longman.
6. Krashen, S. D. (1982). *Principles and practice in second language acquisition*. Pergamon Press.
7. Kukulska-Hulme, A. (2009). Mobile learning and language learning. *ReCALL*, 21(2), 157–165.
8. Mayer, R. E. (2009). *Multimedia learning*. Cambridge University Press.
9. Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (2014). *Approaches and methods in language teaching*. Cambridge University Press.
10. Warschauer, M. (2003). *Technology and social inclusion: Rethinking the digital divide*. MIT Press.